

MUZIEK EN DANS IN DE ATLAS

MUZIEK HIT LATIJNS AMERIKA
-ZANG EN TABLA UIT INDIA
-KHEN-MUZIEK UIT LAOS - MUZIEK IN
HET ATLASGEBERGTE - VOLKSDANS
EN -LIED: GR. BRITTANNIË EN
DUITSLAND - INSTRUMENTEN IN
ROEMENIË EN AFRIKA en meer ar-
tikelen net discografie.

Een verblijf van enige maanden in een klein gehucht in het Noordafrikaanse Atlasgebergte (1968) bracht mij in vrijwel dagelijks contact met de plaatselijke muziek en dans: als toeschouwer, als onhandig beoefenaar en als werkgever van een tolk die tevens muzikant was. Ik geef hier kort mijn indrukken weer. Door mijn kennis van andere aspecten van deze samenleving kan ik ook iets van de achtergronden bespreken.

DOOR WIM VAN BINSBERGEN

Ml 11

antieke bronzen rituele trom, (111.C). Met kleine verschillen (ill. A, D, F, S) kan dit orgel-tje nu nog worden aangetroffen in streken van Cambodja, Laos Thailand en Vietnam. Ook op Kalimantan en in z.w. China

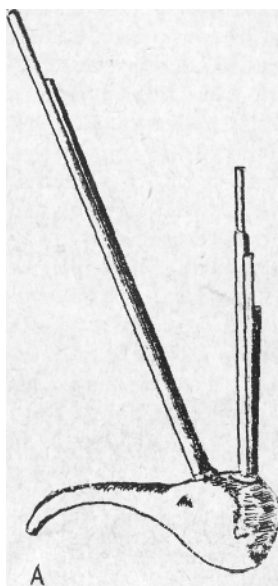
Khen-muziek en

Tot de beter in het ongeschoolde westerse gehoor liggende muziek van Azië behoort die van de khen (can). In z-o Azië vinden wij dit unieke instrument dat moet zijn uitgevonden in de meer bergachtige gebieden

Mohlam-theater

van Achter-Indië. Daar groeit de kalebas, waarvan gebruik gemaakt wordt voor het luchtreservoir. Rieten pijpen, voorzien van bamboe of koperen tongetjes en hierop aangesloten gaten met een paar tegelijk (akkoorden dus) een fraaie samenklank horen wanneer de kleine opening van de desbetreffende pijp met de vingers gesloten worden. Met de mond wordt lucht in de kalebas geblazen of eruit gezogen.

Reeds lang voor onze jaartelling moet het instrument in gebruik geweest zijn, wat o.a. blijkt uit de afbeelding op

Om muziek en dans in dit gebied te begrijpen zijn twee onderscheidingen belangrijk: tussen werktijd en vrije tijd, en tussen man en vrouw. Iedere dag is werktijd, tot aan het avondeten; voor zover man daarna niet onmiddellijk naar bed gaat volgt de vrije avond. Bijzondere gelegenheden maken vrije tijd van werkdag, ook overdag: besnijdenis, huwelijk, algemeen Islamitische feestdagen, en het feest dat een gezin of een gehucht geeft voor de zo belangrijke (onzichtbare) heiligen, meestal verbonden met nabijgelegen heiligdommen.

Het onderscheid tussen man en vrouw is in de Atlas ver uitgewerkt. Mannen gaan om met mannen, vrouwen met vrouwen. Een vrouw is baas in haar domein: het huis, niet-specialistisch verkeer met heiligen, het contact met de natuur (vee, oogst, bosproducten). Buiten het eigen erf, en in aanwezigheid van mannen buiten de nauwe kring van naaste verwanten, burens en goede vrienden behoort zij zich onopvallend te gedragen, zich slechts te manifesteren via haar man, broer of vader

Muziek en dans nu zijn in de Atlas zaken voor de vrije tijd. Ook op feestdagen zijn zij vooral tot de avond beperkt. Buiten hun specialisme werken dansers en muzikanten als ieder ander. Bij muziek en dans treden zij, per definitie, op de voorgrond; bovendien trekken deze gelegenheden ook mensen aan buiten de

VERVOLG BLZ. 4 EN 5

Mohl a r n.

kent men het in deze eenvoudige vorm als kirn, phloy, ook kledi o.i.d. De Laotianen in Laos en n.w. Thailand hebben een regelmatigere vorm ontwikkeld met houten i.p.v. kalebas-luchtreservoir (ill. B of E).

Het instrument in zijn eenvoudige vorm is te horen met een muziek, die velen blijkt aan te spreken op Cambodge, Musique Samre des Cardamomes. Opnamen door Jacques Brunet, B.A.M. LD 112. Met tal van bijzonderheden o.a. over de toonschalen, de vervaardiging en met ook teksten van liederen die begeleid worden, alsmede een 6-tal foto's. Voor de vorm B (E) met instrumentale soli, de khen(s) in ensembles al of niet met andere instrumenten tezamen of

als begeleiding van liefdes- en andere volksliederen of Mohlam is te beluisteren op Visages du Laos. Opnamen door Marc Reinhorn. Le Chant du Monde LDX-A-4331. Met foto-ill. en op The music of Laos. Unesco Coll. Barenreiter, BM 30 L 2001 Met foto-ill. De laatste twee vrijwel zonder gegevens. In tegenstelling hiertoe Music of Thailand. Ethnic Folkways FE 4^63 met wat langere lieder-fragmenten van afwisselend man en vrouw met khen-begeleiding. Opnamen door H.K.Kaufman van een improviserende dorpeling en van mohlam (hier: maulam en mawlam) en met een korte inhoudsopgave van de tekst.

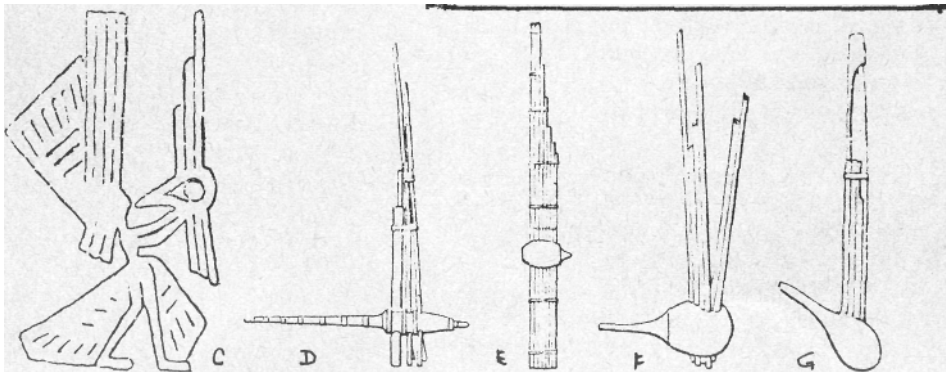
Op bovenstaande foto ziet men twee qosba-spelers met hun bendier-begeleider. De illustratie is ontleend aan een zeer interessante brochure met toelichtingen en foto's bij de belangrijke plaat: TUNISIA Vol.III. Folk Music; Recorded in Tunisia by Wolfgang Laade; Folkways Records FW 8863 (1962). Het is de moeite waard ook de inhoud van de brochure te vergelijken met de gegevens die Van Binsbergen vermeldt. Beide beschrijvingen vullen elkaar enigszins aan. In hoeverre de gegevens van de beide auteurs afzonderlijk of zelfs van hen samen representatief zouden kunnen zijn» voor de algemene situatie en de zang/muziek voor het gehele gebied van de Maghrib is een moeilijk te beantwoorden vraag. Er is nog veel te weinig bekend. Laade laat ons kennis maken met het leider-koor principe en de antifonische zang, ook met enkele andere stijlen van zingen. Voorts met nog wat meer instrumenten, enkel-en dubbelklarinet en doedelzak (type dubbelklarinet). Erg interessant zijn bij Laade de - weer aan derden ontleende - informatie over een 12-tal metra-typen, alsmede een korte beschrijving van niet minder dan 9 typen liederen, w.o. dans-, erotische -, liefdes-, bruidsluftsliederen, trek- en heldenzangen en balladen, moraliserende en religieuze liederen en diverse andere categorieën, die sterk afwijken. Grote invloed blijkt van Bedoeïenen- en Neger-zangstijlen. Vanzelfsprekend is op de plaat het nodige te horen van wat beschreven is.

Muziek en dans uit het Atlasgebergte

eigen nauwe kring. Vandaar dat muziek en dans overwegend werk is voor (jonge) mannen. Vrouwen bespelen nooit een instrument; vrouwenliederen worden nooit door instrumenten begeleid. Vrouwen dansen en zingen slechts in de volgende gevallen: als zij met vrouwen alleen zijn (bij bezoek aan heiligdommen, of bij samenwerken binnenshuis - dus toch in werktijd); op feestjes binnen de intimiteit van het huisgezin; en op een groter feest, indien de aanwezigheid en toestemming van een hooggeplaatst man (en bovendien voldoende ruimte en verlichting) hen boven elke verdenking van lichtzinnigheid plaatst! Vrouwen zitten bij muziek en dans meestal achteraf in het donker, en laten slechts op hoogtepunten hun karakteristieke galmende keelgeluid horen (zagrit). Mannen dansen met elkaar, niet met vrouwen; tegenwoordig willen de jongere mannen dit wel veranderen, maar zonder succes. Op feesten is het gebruikelijk dat een jongeman een jurk aantrekt en als een vrouw danst, al dan niet samen met andere mannen.

In dit gebied kent men slechts vijf instrumenten: bendier, qosba, taballa, zokra en darboeka. De bendier is een tamboerijn (ca 40 cm) zonder bellen. Een meelzeef levert de hout ring, waarin een gat voor de linkerduim. Het vel wordt gemaakt van een geitenhuid; het wordt aan de binnenzijde gesteund door twee snaren. De bendier wordt vrijwel verticaal gehouden en met twee handen bespeeld. De qosba is een fluit (ca. 60 cm) van riet of van gaspijp; de gaten worden geboord overeenkomstig de vingerafstand van de muzikant. De taballa is een trom van ca. 50 cm hoog, eenvoudig met verf versierd, en aan beide zijden gespannen met geitenhuid. Door een touw over de schouder hangt hij schuin voor de bulk van de speler, die hem tegelijk aan de ene kant bespeeld met een korte dikke stok, aan de andere kant met een langere dunne stok, die aan het eind

VERVOLG BLZ 5

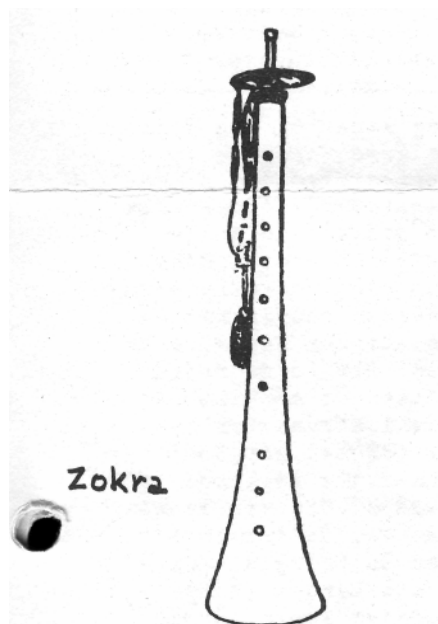
WORDT VERVOLGD.

muziek uit de Atlas

gebogen is. De zokra (ca. 25 cm) is een hobo-achtig instrument; er loopt een touw langs waaraan muntjes en reserve-rieten. Genoemde instrumenten worden gemaakt door de muzikant zelf. De darboeka (vaastrommel) is niet echt inheems, en wordt nauwelijks gebruikt.

Het geluid van zokra en taballa is veel groter dan dat van qosba en bendier. Qosba en bendier enerzijds, taballa okra anderzijds, vormen combinaties die incheidene opzichten verschillen.

Taballa en zokra zijn voor massale gelegenheden in de buitenlucht. Iedereen houdt van deze instrumenten het meest, zij brengen een uitbundige feestelijke sfeer die door qosba en bendier niet bereikt kan worden.

Dit komt ook door de show die bij taballa en zokra hoort. De muzikanten kleden zich in traditioneel feestgewaad. Onder het spelen doen zij grote hoge stappen, de basis voor adembenemende variaties: wervelingen, sprongen, enz. - zonder met spelen op te houden. Het effect is ongelooflijk: je waant je in de voorhoede van een optrekkend Moors leger, duizend jaren geleden,

Ook zingen de muzikanten liederen, meestal aan de radio ontleend (in ieder gehucht zijn tegenwoordig enige radio's). De muziek

stopt steeds, zodat een van de muzikanten geld kan ophalen (dat later onderling wordt verdeeld). Een der toeschouwers stopt hem een geldstuk in de hand en fluistert hem iets toe. Dan toont de muzikant het geldstuk en roept: 'van... (de gever) op het hoofd van ...' Hoe groter het bedrag des te langer is de reeks van namen die volgt: namen van personen, families, gehuchten, clans, heiligen. Wie genoemd wordt roept 'dank je wel; uit de toon blijkt of hij de eer op prijs stelt. In de reeks komt de naam voor die de gever heeft opgegeven; maar het is de taak van de muzikant deze reeks zo aan te vullen en zo te ordenen, dat zij de betekenis van de genoemden voor de gever, en de verschillen in macht en prestige tussen de genoemden, zo goed mogelijk weergeeft. Zo verwoordt hij de feitelijke verhoudingen binnen de samenleving op dat ogenblik; bovendien kunnen de gevers hun welstand zelf tonen. Deze show wordt onderbroken om dansen te begeleiden? dan staan de muzikanten rustig bijeen, en er wordt geen geld opgehaald.

Taballa en zokra treden niet alleen op feestavonden maar ook bij de optochten die verbonden zijn aan de feesten van de belangrijkste plaatselijke heiligen, en bij nationale feestdagen in de nabijgelegen stad.

De show ontbreekt vrijwel bij qosba en bendier. Hier blijven de muzikanten steeds rustig op hun plaats. Zij dragen geen speciale kleding en vormen ook veel

minder dan bij taballa en zokra een team dat regelmatig samen optreedt. Qosba en bendier verschijnen op de kleinere feesten bijvoorbeeld bij besnijdenis en bruiloft van de armeren, waar zij tegen betaling uitgenodigd worden en soms ook geld ophalen op de bovenomschreven wijze. Bij die gelegenheid leveren qosba en bendier echter minder op dan taballa en zokra. En meestal worden qosba en bendier gratis bespeeld. Deze instrumenten zijn namelijk vooral verbonden aan religieuze muziek.

Vroeger begeleidden de plaatselijke Qur'an-leraren hun verzen op de bendier. Nog altijd luisteren bendier-spelers feesten op door orthodoxe gezangen: de geloofsbelijdenis, lofliederen op de Profeet en op de grootste heiligen van de Islam, liederen over de Tuin en het Vuur, na de dood. De paar aanwezigen die deze teksten kennen, zetten zich naast de muzikant en zingen de korte strofen met hun vele herhalingen mee. Naar het eind toe versnelt het tempo. Over de zangers komt *. een vervoering die ook op de toeschouwers afstraalt. Bij de laatste strofen gaan de zangers staan, de muzikant heft onder het spelen zijn bendier zo hoog mogelijk, -totdat enige langzame slagen een eind maken aan deze weldadige intensiteit.

Soms vullen deze gezangen, aangevuld door Qur'an-lezing een hele avond. Maar meestal vormen zij slechts een kort onderdeel van een feestavond, en in het bijzonder de inleiding tot een minder orthodoxe religieuze activiteit: de extasedans. Qosba en bendier zijn hiervoor de begeleiding bij uitstek. Wanneer echter taballa en zokra op een feestavond eenmaal aanwezig zijn, kunnen zij ook de extasedans begeleiden. De muzikanten worden voor religieuze muziek niet betaald: de eer en de zegen die zij erdoor opdoen, en de veelvuldige zegenwensen van de toeschouwers, zijn hun beloning.

WORDT VERVOLGD